Holtzer Loránt
Bosnyák Zoltán élete és titokzatos halála

Kutrucz Gizella

1987. VII. 27-i keltezéssel, „A Minisztertanács Elnöke” fejléces papíron Kutrucz Gizella a következő, valamilyen régi barátságot, de legalábbis közeli ismeretséget sugalló kézírásos levelet kapta Grósz Károlytól, aki az MSZMP utolsó vezetőjeként 1988. május 22-től az MSZMP KB főtitkára volt, de ekkor (1987. június. 25. és 1988. november. 24. között) a Minisztertanács Elnöke funkciót is betöltötte):

„Kedves Kutrucz elvtársnő!

Mellékelten visszaküldöm Hegedűs András tanulmányának kéziratát. Igen érdekes, gondolatgazdag írás. Sok-sok tanulsággal. Jókívánságodat köszönöm. Sok gratulációt kaptam – kevésnek örültem. A Tiédnek igen.
Jelenlegi lelkiállapotomat ma igen kevesen értik meg – talán akik valamelyest ismernek. Indokom: a négy évtizedes szolgálat kötelez. Ennyit magamról.
Kívánok Neked jó egészséget.
Régi barátsággal
Grósz Károly”

Alig öt hónappal később (1987. XII. 21-i keltezéssel) Kutrucz Gizella egy újabb levelet kapott. Ebben értesítik, hogy az MSZMP KB (Központi Bizottság) Ellenőrző Bizottsága 1987. XII. 14-én pártellenes magatartása és tevékenysége miatt kizárta az MSZMP tagjai közül. (A fenti levelek megtalálhatók az OSA-ban [Open Society Archive], a Nyílt Társadalom Intézet levéltárában, Hegedűs András még rendezés alatt lévő irathagyatékában, illetve a kizárásról szólót maga Kutrucz Gizella is közli könyvében.)1

Noha ekkoriban még nem indult meg az MSZMP-ből a még csöndes – de az odafigyelők számára azért már egyre jobban hallható – elégedetlenség miatti viszonylag nagyszámú kilépés, de már nem is ment ez ritkaságszámba, és nyilván már előkészítési stádiumban lehetett a nagy visszhangot kiváltó, 1988 tavaszán végrehajtott, a „népnyelvben” „Négyek Bandájának” (Bihari Mihály, Bíró Zoltán, Király Zoltán, Lengyel László) kizárása, az azért mégis felkeltette volna a figyelmet, ha napvilágra kerültek volna a levelek, hogy valaki félévvel azután, hogy a párt már majdnem de facto első emberétől, az akkori miniszterelnöktől ilyen baráti hangú levelet kap, megválik tőle a párt.

Kutrucz Gizella nevével főszereplőként nemigen lehetett találkozni a rendszerváltásig, csak epizodistaként villan fel a neve egyszer-egyszer.

Hegedűs András volt miniszterelnök 1988-ban megjelent könyvében2 megírta, hogy amikor 1944 októberében illegális kommunista szervezkedésért letartóztatták, Kutrucz és két másik lány csempészett be neki hamis papírokat és pénzt, előkészítendő a szökését, majd amikor a

rabokat szállító vagonból sikerült megszökniük, egy ideig Kutrucz szerzett neki búvóhelyet Móricz Zsigmond adoptált lányának Baross utcai könyvüzletében. (Hegedűs Andrásnál még egyszer előkerül Kutrucz neve. Ő a nyolcvanas években dédelgetett egy elképzelést arról, hogy a XX. századi magyar történelem érdekes alakjairól kellene egy könyvsorozatot készíteni Trigonon életrajzok címen, oly módon, hogy egy-egy kötetben három párhuzamos életet-életutat villantanának fel. Hegedűs tervezett listája kb. 20 ilyen hármast sorol fel. A lista elején például Kun Béla–Rákosi Mátyás–Nagy Imre, majd Nagy Ferenc–Kovács Béla–Kovács Imre után később megjelenik a Farkas Mihály–Farkas Vladimir–Péter Gábor hármas, és a lista vége felé az egyik csoportban, Hegedűs életének fontos tanújaként Kutrucz Gizella is. Hegedűs András egyebek mellett tervezte a Kutrucz Gizella, korunk hősnője című dolgozat elkészítését is.)

Pünkösdi Árpád, aki Rákosi életéről a máig talán legteljesebb – de, köszönhetően évtizedes újságírói múltjának, mindenképpen a legolvasmányosabb – összefoglalást készítette, megemlíti, hogy az SZKP XX. kongresszusának idején, 1956. április negyedikén Kutrucz volt a Pártközpont telefonügyeletese, akinél Rákosi is, Gerő is gyakran érdeklődött a Moszkvából jövő hírekről. Később kiderül a visszaemlékezésekből, hogy Kutrucz állítólag látott egy listát Nógrádi Sándor tábornok, a KV tagja szobájában, amit feltehetőleg Rákosi készített azokról, akiket félre akart állítani.3

Murányi Gábor, már a legújabban hozzáférhető – igencsak megrostált – csonka levéltári adatok ismeretében írt cikkében megemlíti,4 hogy Kutrucz régi pártmunkásként dolgozta le életét a Pártközpontban, különböző kisebb-nagyobb beosztásokban.

A fent említett életrajz-töredékek ugyan indokolhatják a közeli ismeretséget Grósz Károllyal, így magyarázhatják az első levelet, ám természetesen egyáltalán nem adnak magyarázatot a másodikra, a kizárást közlőre.

Kutrucz Gizella kizárásának oka minden bizonnyal főként abban kereshető és található meg, hogy annak idején belebotlott a Bosnyák-ügybe, és becsületes, kicsit naiv, hithű kommunistaként nem tudta megérteni: elvtársai több évtized után sem voltak hajlandók nyilvánosságra hozni, hogy mi történt az ötvenes évek politikájának sötét bugyraiban, és amit tettek a machinátorok, azt miért tették. És ahogy az ilyenkor lenni szokott, a megválaszolatlanul maradt kérdései, az ügyetlen titkolódzások és mellébeszélések, hazudozások még nagyobb gazemberségként sejlettek fel számára, és fokozatosan, ha a maga teljességében nem is, de azért bizonyos elemeiben világossá vált pártja vezetőinek néhány elvtelen lépése.

A Bosnyák-ügy elkezdődik

A történet azzal indult, hogy Kutrucz Gizella 1971-ben Budapesten, a csillebérci üdülőtelepen egy 440 négyzetméteres telekrészt akart bérelni, és a bérleti szerződésen bérbeadóként Bosnyák Zoltán és felesége nevét tüntették fel. Miután Kutrucz számára természetesen ismerős volt a név, utánanézett, és viszonylag rövid idő alatt nyilvánvalóvá vált, hogy a bérbeadó Bosnyák azonos a – tudomása szerint – háborús bűnösként kivégzett fasiszta, zsidóellenes főuszítóval, ezért nem értette, hogy mivel ezekben az ítéletekben mindig teljes vagyonelkobzást is kimondtak, miért lehet a telek még Bosnyák nevén. Ezután, az üdülőtelek bérlésétől teljesen

függetlenül, csak egyszerűen értetlensége miatt kezdte el az okokat keresni.

A nyolcvanas évek közepére kutatási tevékenységének „száraz maradéka” abban jelentkezett, hogy megkapta Bosnyák Zoltán halotti anyakönyvének másolatát a X. kerületi Tanácstól, amelyből kiderült, hogy Bosnyákot 1952. október 4-én végezték ki a budapesti Gyűjtőfogházban. Közben nyilvánvalóvá vált az is, hogy egy adminisztrációs hanyagság miatt nem vezették keresztül a vagyonelkobzást a csillebérci telek tulajdoni lapján.

Közben megtudta azt is, hogy Bosnyák Zoltán Csaba nevű fia 1976-ban engedélyt kapott arra, hogy Romániából áttelepüljön Magyarországra, majd Pakson elkezdhetett az Atomerőműben villamosmérnökként dolgozni. Az egyébként nem akármilyen szigorúságú felvételi folyamat mintha az ő esetében nem lett volna elég gondos, hiszen elfogadták a fiatal Bosnyáktól azt az önéletrajzot, amelyben apjáról azt írta, hogy a háborúban eltűnt. Elkezdett a szamárlétrán felfelé mászni, amikor hirtelen, 1982-ben családostul egy ausztriai turistaút végén külföldön maradt, és végül Ausztráliába vándorolt ki.

Mivel ekkorra Kutrucz már igen sokat tudott Bosnyák háború előtti tevékenységéről, ezeket a dolgokat szerfölött gyanúsnak találta, és az MSZMP legfelső vezetőitől kért segítséget kérdései megválaszolásához, az általa vélt vagy valóságos szennyes dolgok felderítéséhez. Az átlátszó hazudozásokba, visszautasításokba egyre jobban belefáradó, egyre ingerültebbé váló Kutrucz Ember Judit kamerája előtt végül 1985-ben elmondta az egész, általa ismert történetet, beleértve az MSZMP legfelső vezetőinek elvtelen mellébeszéléseit. A Hagyd beszélni a Kutruczot címen elkészült dokumentumfilm vetítését azonnal betiltották, de az írott szöveg Kutrucz tudta nélkül kijutott nyugatra, és a Kanadában megjelenő Menora című magyar nyelvű lap azt folytatásokban leközölte, valamint a Szabad Európa Rádió is foglalkozott a témával.

Bosnyák bűnei

Bosnyák Zoltán 1905-ben született, tanárképzőt végzett. Első tanulmánya 1930-ban jelent meg a kis példányszámú Cél című fajvédelmi folyóiratban. A lap szerkesztője ekkor Méhely Lajos5 zoológus egyetemi tanár, akadémikus volt. Bosnyák hamarosan Méhely jobbkeze lett, és Méhely hatására elkezdett a zsidókérdéssel intenzívebben foglalkozni. Méhely Lajost zsidóellenes megnyilvánulásai, uszításai miatt a Népbíróság 1946-ban népellenes és háborús bűnökért elsőfokon tíz évre, majd másodfokon, 1949-ben immár jogerősen hat év fegyházra ítélte (Fővárosi Levéltár, VII. őrzési egység /ő. e./ 235/950). A népbírósági ítélet indoklásában kimondja, hogy Méhely két évtizednyi, súlyosan kártékony munkássága alapján bűncselekményére akár a legsúlyosabb ítélet kiszabása is indokolt lett volna, és csak elaggott korára, betegségére való tekintettel kapott ilyen enyhe ítéletet. (Méhely mint fajbiológus a faj fogalmát elsősorban a vércsoportok különbözőségével és azonosságával próbálta magyarázni. Fajvédelmi nézetei során eljutott többek között odáig, hogy szerinte „a magyar és a zsidó antropológiai tekintetben oly távol áll egymástól, hogy egy ilyen magyar–zsidó szülő vérkeveredéséből csak »defectusos« gyerek születhet” – Cél, 1927. szeptember. Nem tartozik szorosan ide, de talán jobban megvilágítja Méhely általános nézeteit, ha leírjuk, hogy a Cél 1928. novemberi számában hogyan vélekedett a munkásságról: „egészen másképpen ítélendők meg e tekintetben a nagy gyárüzemek kétlábú munkagépei, az a teljesen tanulatlan, vagy legfeljebb egyoldalúan kiügyesített, a szocialista doktrínáktól megmételyezett, vagy

legalább a szocializmus jármába fogott, urat majmoló üreslelkű és nemzetietlen proletár had, amelynek szaporodása csak addig a mértékig kívánatos, amíg a társadalmi osztályok egészséges egyensúlyát nem veszélyeztetik.”)

Az élet furcsa fintoraként 1952-ben, amikor Méhely a váci fegyházban raboskodott, és már nagyon rossz egészségi állapotban volt (egy éven belül meg is halt), az ugyanott raboskodó és nemhivatalosan börtönorvosként dolgoztatott Dénes Béla, a magyar cionisták egyik vezetője harcolta ki számára, hogy naponta fél liter tejet kaphasson, mert addigra már szinte semmit sem tudott enni.6

Méhely 1926-tól szerkesztette a Cél című fajvédelmi folyóiratot, majd 1940-ben a megbízatását Bosnyáknak adta át.

Bosnyák Zoltán, miközben 1931-től 1944-ig tanárként dolgozott Budapesten, nemcsak szerkesztője lett a lapnak, hanem igen aktív cikkírója ennek is, és más szélsőjobboldali újságoknak is (Harc, Egyedül vagyunk, Függetlenség).

Bosnyák jelentékeny mennyiséget kitevő előadásai, cikkei és könyvei mind-mind egy témával foglalkoztak: az igen erős antiszemita látásmóddal tárgyalt zsidókérdéssel. Ezt a kijelentést alátámasztja, ha elsőre csak az 1935 és 1942 között írt könyvei közül néhánynak a címét soroljuk fel:

Fővárosunk elzsidósodása, Két világ harca. A berni protokoll-per és a zsidókérdés tanulságai, Magyarország elzsidósodása, A zsidókérdés törvényes szabályozása, Harc a zsidó sajtó ellen, A zsidókérdés újabb alakulása, Prohászka és a zsidókérdés, Az idegen vér, A zsidókérdés fajpolitikai megvilágításban, A zsidókérdés, Istóczy Győző élete és küzdelmei, Szembe Judeával!, A harmadik zsidótörvény és a házasság.

Ezenkívül még megszerkeszti a Cion bölcseinek jegyzőkönyve magyar kiadását, és ehhez előszót is ír.7

„Érdemei elismeréseként” 1943. január elsejével kinevezték az akkor létrehozott Magyar Zsidókérdés Kutató Intézet igazgatójává, és ebben a minőségében adja ki a Harcot is.

Az Intézet beállítottságát nemcsak az intézet neve jelzi, de az is, hogy az 1944-ben elkészített szervezeti szabályzata szerint az alapító tagok között Bosnyákon kívül az első két helyen a nyilas államtitkár, vitéz Endre László dr. és vitéz Kolosváry-Borcsa Mihály, a sajtókamara elnöke foglalta el, akiket népbírósági ítélet alapján 1946-ban kivégeztek.8

Csak néhány jellemző idézet Bosnyáknak az 1944-es évben, a Harcba írt cikkeiből:

1944. június. 3., Társadalom és zsidókérdés: „Akik a zsidórendeletekkel kapcsolatban jogról, szeretetről és hasonlókról beszélnek, azok együgyűek. Ebben a háborúban a zsidósággal szemben világos és félreérthetetlen tétel: vagy ők, vagy mi! Középút, kiegyezés, vagy más hasonló nem lehetséges. A társadalom legfőbb feladata, hogy a zsidórendeletek végrehajtása során jelentkező sopánkodó és sajnálkozó hangokat elnémítsa. A mi népünk mindig nagyon

hajlamos volt szánakozásra. Ugyancsak a társadalom feladata lelket verni a lapulókba, az ijedtekbe, akik még nem tudtak felszabadulni a zsidó propaganda fertőző hatása alól. Fel kell rázni ezeket a reszketős, szánalomra méltó lelkületű eltévelyedett embereket. Ha élni akarunk csak egy út áll előttünk: a győzelem útja bármi áron is."

1944. október. 21., Leszámolunk: „1944. október 15-e [a Szálasi-puccs napja – H. L.] meghozta végre a dolgozó magyar milliók által hosszú idő óta várt nagy és döntő eseményt. A szégyenteljes árulás [a Horthy-proklamáció – H. L.] meghozta a zsidó liberális, plutokrata és feudális rendszer teljes megsemmisülését. A zsidó plutokrácia és a vele szövetségben lévő reakciós erők minden erővel igyekeztek megakadályozni a zsidóság hatalmának letörésére irányuló kísérleteket. A zsidóság ellen vívott szabadságharcunk akkor érkezett fordulópontjához, amikor a nemzetiszocialista Németország megkezdte világharcát. Most azonban elérkezett a számonkérés órája! Egyetlen szempont, egyetlen cél irányít csak bennünket: a zsidósággal végleg le akarunk számolni! A sors, amely a zsidóságnak osztályrészévé lesz, súlyos és keserű, de tudja meg minden zsidó, hogy mindannak, ami most vele történik, elsősorban maga és vezetői az okai."

1944. október. 29., Zsidóság–bolsevizmus!: „A bolsevizmus szellemi alapjait kerek száz évvel ezelőtt Marx-Mardohaj Károly, a trieri zsidó rabbi unokája rakta le írásaiban. Ez az önmagával meghasonlott, mindennel szemben csak olthatatlan gyűlöletet érző fanatikus, bosszúszomjas, talmudista észjárású zsidó egy évszázaddal ezelőtt kiadta már a lázadásra, rombolásra, pusztításra bíztató jelszót, már akkor meghirdette, hogy a tömegek részére nem lehet más út, mint az osztályharc és nem lehet egyéb cél, mint a világforradalom… Zsidóság nélkül nincs bolsevizmus, bolsevizmus nélkül nincs zsidóság. Ebből a tételből magától értetődően következik: a bolsevizmus elleni küzdelem egyszersmind egyenlő a zsidóság elleni harccal, a zsidóság elleni küzdelem egyszersmind a bolsevizmus elleni harc is."

1944. december 9., A zsidók világuralma: „Amikor ezeket a sorokat írjuk, idehalljuk a Városmajorba az ágyúlövések tompa dörrenését. Egy idő óta már megszoktuk ezt a különös, egyenletes, szabályos dörgést. Ha sokáig nem halljuk, szinte hiányzik is már. Mindenki tudja, hogy az elővárosokban a legjobb, a legbátrabb, legtapasztaltabb harcosok – német és magyar katonák szoros bajtársi közösségben – mindent elkövetnek, hogy sikerrel megmentsék az itt felhalmozott anyagi és szellemi javakat. Amikor a tompa ágyúdörgést hallgatjuk, tudjuk, hogy elkerülhetetlen a végső harc a világuralomra törő zsidóság és a zsidórabszolgaságot lerázni nem akaró nem zsidó népek között."

Bosnyák 1945–51-ben

A Bosnyák család 1944 végén elmenekül Magyarországról. Előbb Ausztriába, majd Csehszlovákiába mennek. Titokban Bosnyák 1945 májusában egy napra visszajön Magyarországra, de az itthoni lapokból megtudja, hogy háborús bűnösként keresik, ezért továbbmenekülnek Romániába. Ott rejtőzik el felesége rokonainál, Hosszúfaluban.

Budapesten a Népbíróság 1946. április ötödikén háborús és népellenes bűncselekmények miatt elrendeli letartóztatását, ún. nyomozó és figyelő levelet bocsátanak ki, majd április 23-án elfogatóparancsot adnak ki. Ez alapján Svájctól kérik letartóztatását és kiadását, nyilván azért,

mert olyan információja van a nyomozó hatóságnak, hogy ott rejtőzködik (Fővárosi Levéltár: XXXV. 4.f.001255/195).

Bosnyák Zoltán még egyszer körülnéz Magyarországon 1948-ban sógora, Partin András nevére kiállított útlevéllel, hogy tovább tudnának-e szökni nyugatra. Itt tölt három hetet, majd úgy látja, hogy a szökés nem valósítható meg, visszamegy Romániába. Itt továbbra is rejtőzködik, de most már felveszi a kapcsolatot Muráti Lilivel, a negyvenes évek – enyhén szólva – erősen jobboldalinak nevezhető magyar filmcsillagával, aki 1944 végén elmenekült Magyarországról, és ekkor a Spanyol Rádiónál dolgozik. Bosnyák 1949 áprilisában küldi el első tudósításait Bereghy Zoltán néven. Ezekben a levelekben-tudósításokban a romániai kollektivizálással, az államosítással, az orosz csapatok garázdálkodásával, az egyházak üldözésével stb. foglalkozik.

A román titkosrendőrség 1950. március 9-én letartóztatja, a bíróság pedig 1950. december 28-án izgatás és tiltott határátlépés miatt tízévi fogházra ítéli. A magyarországi antiszemita uszító újságírói tevékenysége miatt nem vonják ott felelősségre. (Az 1951-es későbbi, magyar vádiratban az jelenik meg, hogy Romániában kémkedésért ítélték el.) Bosnyákot 1951 elején a Fekete-tengeri csatorna építésére viszik, és innen kerül át Magyarországra 1951. szeptember elsején, amikor a román szervek kiadják.

Bosnyákot Magyarországon 1951. szeptember elején előzetes letartóztatásba helyezik. A magyar rendőrség szeptember 17-én megkezdi kihallgatását, és 1951. szeptember 25-ére el is készül az első komplex jegyzőkönyv. Ez alapján szeptember 29-én a budapesti államügyészség elrendeli, hogy a tárgyalásig maradjon letartóztatásban. Az ügyészség november 12-ére elkészíti a vádiratot. 1951. december 11-én elkezdődik a zárt tárgyalás, és a nap végére már meg is születik a budapesti megyei bíróságon a B.II. 001255/1951/2 számú ítélet: halál és teljes vagyonelkobzás.

A bírósági tárgyalás során Bosnyák természetesen minden eszközzel próbálta menteni magát. Az előző másfél évtized alatt tőle megszokottakhoz képest gyökeresen ellentétes nyilatkozatokat tett: „Már illegalitásom kezdetén rájöttem arra, hogy a múltban helytelenül jártam el és nagyon eltévelyedtem… Főként letartóztatásom alatt ébredtem rá arra, hogy milyen súlyos hibát követtem el… Egész tevékenységemen végig húzódik antikapitalista beállítottságom, mindig a kizsákmányolás ellen harcoltam, mindig gyűlöltem az uralkodó rendszert, azzal szemben álltam és ennek kifejezést is adtam. Az antikapitalista álláspontom a Harcban is kifejezésre jutott. Ez a felfogásom azonban nem jutott el annak felismeréséig, hogy a nagytőke elleni harcra egyedül a kommunista párt képes és ez volt az oka, hogy én nem találtam meg a kapcsolatot ezzel a mozgalommal. Tisztában vagyok ma már azzal, hogy az antiszemitizmus a tudatlanok szocializmusa.” (A híres, August Bebeltől származó mondás. – H. L.)

Bosnyák Zoltán a halálos ítélet kihirdetése után, december 17-én kegyelmi kérvényt nyújt be az Elnöki Tanácshoz. Ebben ilyeneket ír: „Ámbár a Harc című hetilapban megjelent vezércikkeimben – a vád és az ítélet alapját csaknem kizárólag ezek képezik – sajnálatos módon nem egyszer a szenvedély hangja is megszólalt, mégis én soha egyetlen szót sem írtam, sem nyíltan, se burkoltan az ország állampolgárainak egyes csoportjaival szemben tanúsítandó kegyetlen eljárás vagy fizikai megsemmisítésük szükségességéről. (…) Soha

senkit, sem közvetve, sem közvetlenül, sem szóban, sem írásban nem utasítottam és nem bíztattam arra, hogy az ország állampolgárainak egyes csoportjaival szemben erőszakosan, barbár vagy bestiális módon lépjen fel. (…) Ma már tisztában vagyok azzal, hogy dolgozó népünk számára az egyetlen járható, helyes út az egész emberiség jövendő életformáját jelentő, kristálytiszta marxista–leninista elméleten felépülő szocializmus, amelynek megvalósulására nézve az emberiség nagy tanítójának, Sztálin generalisszimusznak a vezetése alatt álló hatalmas Szovjetunió nyújt felemelő és csodálatra méltó példát…”

Bosnyák az ÁVÓn

Még a bírósági tárgyalás előtt, a fentiekhez hasonló módon – és ennek megfelelő tartalommal – tesz javaslatokat arra nézve, hogy hozzanak létre az ő közreműködésével Magyar Antifasiszta Intézetet, valamint az Államvédelmi Hatóság Tudományos Kutató Intézetét.

A Történeti Hivatalban megtalálható (V-120779) az 1951. október 31-ei dátumú, saját kezű Bosnyák Zoltán-feljegyzés, amelyben egy ma beazonosíthatatlan, Miniszternek nevezett személynek igen részletesen kifejti elképzelését arra nézve, hogy mivel kellene ezeknek az intézményeknek foglalkozniuk. Mivel ennek a feljegyzésnek a teljes szövegét közölte Ungváry Krisztián a Szombat című lap 2002/3 számában, így ennek megismétlésére nincs szükség, itt mindössze Bosnyák javaslatának főbb pontjait ismertetjük:

A Magyar Antifasiszta Intézet szervezné a fasizmus mindenfajta ideológiai csökevénye és az imperialista hírverés elleni tömegfelvilágosító harcot.

Az ÁVH Tudományos Kutató Intézete Bosnyák szerint a legmesszebbmenőkig segíthetné elő a hatóság szorosan vett vizsgálati, nyomozati és elhárító munkáját, elősegíthetné az 5 éves tervek megvalósítását.

Bosnyák a maga számára vagy közírói, újságírói tevékenységet tud elképzelni, vagy ha továbbra is zárt intézetben kellene tölteni életét, akkor az alábbiak megírását vállalná:

– Vallomásaim és tévedéseim címmel megírná, hogy saját világnézeti tévedéseinek mik voltak az okai, és ismertetné a fasiszta korszak különböző politikai pártjait, társadalmi szervezeteit és ezek vezető személyiségeit.

– Az antiszemitizmus igazi okai Magyarországon;

– A középosztály árulása;

– A magyarországi plutokrácia igazi arca;

– A finánckapitalizmus kialakulása és uralma Magyarországon;

– Marx–Lenin–Sztálin. A szocializmus útja az elmélettől a megvalósulásig;

– Feudalizmus és kapitalizmus – arisztokrácia és plutokrácia;

– Berlin–Moszkva–Peking. Geopolitikai és társadalom lélektani tanulmány;

– Épül a csatorna;

– Egy ország újjászületése.

Az ÁVH részéről, úgy látszik, hogy az első téma megírása iránt mutatkozott valamelyest érdeklődés, mert a nyomok szerint a Vallomásaim és Tévedéseim című mű elkészült. Magának a teljes dolgozatnak ugyan ma nem sikerül sehol sem a nyomára bukkanni, de bizonyos részei megismerhetők. Így például a Fővárosi Levéltárban, a Bosnyák-ügyiratban van egy kis feljegyzés: „1952. I. 18-án felterjesztve, dr. Barna utasítására visszakértük I. 19-én.” (A Bosnyák-ügy Titkos Ügykezelését (TÜK) 1966. október 3-án szüntették meg. A Fővárosi Levéltárba 1982-ben került át az anyag a Belügyminisztériumból.)

A Történeti Hivatalban részletesebb nyomokat lehet találni a Bosnyák-dossziéban. Dr. Barna,9 aki századosi rangban az ÁVH Vizsgálati Osztály jogi szakértője volt, 1952. június 30-án jelentette, hogy áttanulmányozta a Vallomásaim és tévedéseim című anyagot, melynek – szerinte – bizonyos részei a Munkásmozgalmi Intézet számára érdekesek lehetnek, és egyes töredékek akár operatív szempontból is hasznosíthatók, azonban összességében úgy ítéli meg, hogy Bosnyákkal további dolgozatok készíttetése felesleges. Javasolja, hogy most már folytassák le Bosnyák ügyének másodfokú tárgyalását, és legfeljebb az ítélet végrehajtása előtt még egyszer ki kellene hallgatni a Zsidókutató Intézet és a Gestapo közötti kapcsolatról, valamint arról, hogy kikből állt a besúgóhálózat.

Dr. Barna Péter értékelő jelentésében igen alapos, korrekt munkát végzett. Mintegy háromoldalas jelentéséhez több mint harmincoldalas kivonatot készített Bosnyák dolgozatából. Ebben teljes oldalakat, illetve komplett jellemző bekezdéseket idéz minden kommentár nélkül, és csak az ő háromoldalas értékelésében tér ki Bosnyák egy-egy jellemző ellentmondására.

Barna szerint Bosnyák „…a IV. részben, mint legnagyobb tévedéséről, az antiszemitizmusról ír. Azt a badarságot állítja, hogy ő már az antiszemitizmussal a háború utolsó éveiben szembe került. Maga is azt írja, hogy ez bizonyára hihetetlenül hangzik. Ebben a részben számol be első írásairól, »antiszemita közírói pályafutása« megindulásáról. Egyben igyekszik bizonygatni, hogy ő ebben a kérdésben is revideálta álláspontját. Méhely Lajos fajbiológussal való kapcsolatáról is ebben a részben számol be. »Írásaimról« című részben megállapítja, hogy a koreszmék [Barnánál: kóreszmék] határozták meg írásainak szellemét és tartalmát, és azt állítja, hogy a legtöbbször gépiesen, öntudatlanul írt és olyan gondolatokat vetett papírra, amelyek talán nem is voltak az övé. (Mindezeket 20 éven keresztül tette így!) Egyúttal elismeri, hogy írásai tárgyuk és tartalmuk szerint »a faji nacionalizmus, az antibolsevizmus és az antiszemitizmus« eszméihez, mint a fasiszta korszak három vezető eszméjéhez igazodtak. Majd ugyanebben a részben később szemérmetlenül arra hivatkozik, hogy későbbi írásaival anyagi helyzetén akart könnyíteni, mert tanári fizetése kevés volt.”

Ezután már csak arról vannak dokumentumok, hogy a Legfelsőbb Bíróság Bosnyák fellebbezését szeptember hatodikán megtárgyalja és elutasítja (B. IV. 00337/1952). Az Igazságügyi Minisztérium ezután a Legfelsőbb Bíróság Elnökét 1952. szeptember 18-án

értesíti, 0096/1/1952 sz. alatt, hogy a halálbüntetés végrehajtható. 1952. október harmadikán a budapesti megyei bíróság ítéletet hirdet. Eszerint „a Bíróság a Legfelsőbb Bíróság ítéletének Bosnyák Zoltán vádlottra vonatkozó részében jogerősnek és végrehajthatónak nyilvánítja, mert ellene további perorvoslat nem használható. A halálbüntetés végrehajtását 1952. október negyedikén reggel hét órára tűzi ki."

Félreértések, félremagyarázások

Annak következtében, hogy Bosnyákot zárt tárgyaláson ítélték el, és sem az ítéletről, sem a kivégzésről nem jelent meg hír, azonban erről a már említett Ember Judit-filmből – amelyet végül a rendszerváltás után a Magyar Televízió is bemutatott – sok mindenki értesülhetett, végül is valamiféle titokzatosság lengte körül a történetet, és ez a félhomály lehetőséget adott sokféle találgatásra, sokféle félremagyarázásra.

Abból következően, hogy amikor Kutrucz Gizella egyre erőteljesebben követeli az igazság napvilágra hozatalát, de nem kap válaszokat, sőt saját magát is megfenyegetik, hogy esetleg elüti egy autó, majd bizonyos dokumentumokat megnézhet, de ezek között nem szerepel a jegyzőkönyv a kivégzésről, meg a Bosnyák fiú elhelyezkedése Pakson, azután disszidálási lehetősége családjával együtt, végül kételyeket ébreszt benne – amelynek a filmben hangot is adott –, hogy Bosnyák Zoltán tényleg meghalt-e. (Méray Tibor: Temetetlen holtak, bujtatott gyilkosok. Irodalmi Újság, Párizs, 1986/1.)

A tények nem ismerete még Bosnyák Csabánál, a fiúnál is megjelenik, hiszen ő úgy tudja, hogy apját Romániában 25 évre ítélték a fennálló társadalmi rendszer elleni összeesküvés vádjával, de ez valamennyire érthető, hiszen a Bosnyák-család sem kapott semmilyen hivatalos értesítést az ítéletekről sem Romániában, sem Magyarországon. Még apja bűnösségét sem hiszi el, hiszen szerinte apja egyetlen embert sem ölt meg. Erre az 1956 óta nyugaton élő történésztől megkapja a választ: apja „schreibtischmörder" volt, olyan ember, aki az íróasztalánál írva gyilkolt!

Murányi Gábor is felteszi a kérdéseket a már idézett HVG-cikkében: miért nem maradt fent jegyzőkönyv a kivégzésről, miért csak két hónappal a kivégzés után készítették el a halotti anyakönyvi bejegyzést?

És hát természetesen megszólalt a jobboldal is: A Kanadában megjelenő szélsőjobboldali Szittyakürt 2002. július–augusztusi számában a lap egyik állandó szerzője, ifj. Tompo László minden tényszerű cáfolat helyett csak arra képes, hogy ezt írja Ungváry Krisztián cikkének megjelenése után Bosnyákról: „Hiába gyalázták a magukat »népbíráknak« mondók és hiába a »Szombat« című zsidó folyóiratban, a közelmúltban közzétett arcpirító hazugság, miszerint az ötvenes években az ÁVH szolgálatába állt, írásai pontos helyzetfelismerésen nyugszanak." Ennek a „cáfolatnak" és az egész újságnak az objektivitása alaposan megkérdőjelezhető már csak azért is, mivel a Szittyakürtben szinte rögeszmésen, minden számában megemlítik, hogy Szálasi Ferenc nemzetvezető óta nem volt törvényes miniszterelnöke Magyarországnak, mert azóta senki sem tette le az esküjét a Szent Koronára.

Csurka István idéz egy statisztikai adatot (Magyar szemmel – Magyar Fórum, 2001/2):

„1930-ban a lakosság 0,6 százaléka birtokolta a nemzeti jövedelem 20 százalékát, 19,6 százaléknak jutott 38 százaléka és 79,8 százaléknak 42 százaléka. Ezt a statisztikát az a Bosnyák Zoltán mutatta be, akit 1952-ben kivégeztek, lényegében ezért a statisztikai tevékenységért.” Elolvasva az előbbiekben idézett gyűlölködő, uszító szövegeket, fölöslegesnek tűnik ennek az állításnak a nevetségességét, hazugságát taglalni. Emellett az már szinte elhanyagolható, hogy a Csurka által idézett statisztika nem Bosnyáktól származik, hanem egy másik háborús bűnöstől, Matolcsy Mátyástól.

Fiala Ferenc, a Szálasi-kormány sajtófőnöke, akit előbb életfogytiglanra, majd fellebbezés után másodfokon halálra ítélt a Népbíróság, és végül kegyelemből megint életfogytiglanit kapott, majd 1956 októberében a zűrzavarban kiszabadulva a börtönből, az NSZK-ban telepedett le, 1986-ban azt írta egy magánlevélben, hogy tudomása szerint Bosnyákot bírósági ítélet nélkül végezték ki.(Fiala szavahihetőségére jó példa, hogy ugyanebben a levélben azt írja Petschauer Attila haláláról, hogy „amiket mostanában híresztelnek az egyáltalán nem igaz. Legjobb tudomásom szerint átment az oroszokhoz, akik régi jó szokás szerint deportálták és ott is halt meg.”

Egy másik magánlevél írója, F. G. V. pár napot együtt töltött a Gyűjtőfogházban Bosnyákkal, az első emelet 38-as cellájában. Ő azt írta ebben a levélben, hogy amikor az éj sötétjében egymás mellett feküdtek, akkor Bosnyák suttogva elmondta megkínzása és halálra ítélése történetét. Miután fizikailag és lelkileg összetörték, arra kényszerítették, hogy egész nap írjon. Napi öt cigarettával jutalmazták „munkásságát”. F. G. V. szerint Bosnyáknak kilátásba helyezték, hogy kegyelmet kap, ha megfelelő írásbeli vallomást készít.

A nagy, alapvető kérdés azonban továbbra is – egyenlőre – megválaszolatlanul marad: mit írattak Bosnyákkal közel egy évig, hol rejtőzik ez a dokumentum, és végül is miért titkolták ezt ennyire.

Vagy talán igaz lehet az a több helyen hallható, olvasható vélekedés, hogy a Bosnyák által írtakat egy magyarországi zsidóellenes monstre perben akarták felhasználni?

Mivel úgy érzem, hogy ennek a kérdésnek a megtárgyalásához még nem gyűlt össze elegendő dokumentum, és így már nem tartozik e cikk kereteibe, itt csak annyit jegyzek meg, hogy voltak erre utaló nyomok is, hiszen arról a Stöckler Lajosról, akit 1945. március 22-én a Pesti Izraelita Hitközség rendkívüli közgyűlésén választottak meg elnöknek, és 1953 januárjában tartóztattak le cionista szervezkedés vádjával, dr. Barna a fent idézett összefoglalójának a végén a következőket írta:

„Bosnyák »Az eszeveszett idők« című részben számol be arról, hogy Endre László kezdeményezésére hogyan szervezte meg a »Zsidókérdés Kutató Intézetet«, majd beszámol Berend Béla volt szigetvári főrabbival való kapcsolatáról. Ebben államvédelmi szempontból használható a Stöckler Lajosról szóló rész, aki tudomásom szerint ma is vezető funkcionárius az izraelita hitközségnél. Bosnyák azt írja, hogy az ő közbenjárására került Stöckler 1944-ben a Zsidó Tanácsba. Ez operatív szempontból használható adat.”

Ennek az utolsó mondatnak a kiemelése ugyan tőlem származik, de valaki más is fontosnak

tarthatta, mert az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában megtalálható egész jelentésben és mellékleteiben ez az egyetlen olyan bekezdés, amely a margón piros tollal vastagon ki lett emelve, meg lett jelölve.

Jegyzetek

1 Kutrucz Gizella: Válogatott közügyeim. Budapest, Gondolat, 1990.

2 Hegedűs András: A történelem és a hatalom igézetében. Budapest, Kossuth könyvkiadó, 1988.

3 Pünkösti Árpád: Rákosi a hatalomért; Rákosi a csúcson; Rákosi tündöklése, bukása és száműzetése. Budapest, Európa könyvkiadó, 1992, 1996, 2001.

4 Murányi Gábor: Egy kudarc sikere. HVG, 2000. 06. 10.

5 Méhely Lajos (1862–1953). Előbb a darwinizmus leple alatt, majd nyíltan hirdette fajvédelmi, reakciós eszméit a Cél című folyóiratban, melyet maga szerkesztett. Miután fajbiológiai tevékenységét több tudós elítélte, lemondott akadémiai tagságáról, 1933-ban nyugdíjba ment. (Magyar Életrajzi Lexikon az interneten.)

6 Dénes Béla: ÁVÓS világ Magyarországon. Egy cionista orvos emlékiratai. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1991.

7 Gyurgyák János: A zsidókérdés Magyarországon. Budapest, Osiris, 2001.

8 Karsai László–Molnár Judit (szerk.): Az Endre–Baky–Jaross-per. Budapest, Cserépfalvi kiadó, 1994.

9 Barna Péter (1920–1969) jogász, egyetemi tanár, az állam és jogtudományok doktora. A debreceni egyetem jogi karán volt hallgató, tanulmányait a háború miatt félbe kellett hagynia. 1945 után a Belügyminisztériumban dolgozott. Közben a jog- és államtudományok doktorává avatták (1948). Alezredesi rangfokozatot kapott, bírói és államügyészi szakvizsgát tett (1951). 1953–55-ben aspiráns volt, 1955-ben kandidátus lett. Az ELTE jogi karán és a szegedi egyetem jogi karán oktatott. Az ELTE-n 1960-tól tanszékvezető. (Magyar Életrajzi Lexikon az interneten.)

http://beszelo.c3.hu/03/12/11holtzer.htm